

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA A LA RAMBLA, 91-99

BARCELONA (BARCELONÈS)

Codi MHCB: 030/06

Dates de la intervenció: 16 al 24 de març de 2006.

Jordi Ramos i Ruiz

Gener de 2007

ÍNDEX

1. Fitxa tècnica	3
2. Situació del jaciment	4
3. Notícies històriques i intervencions anteriors	6
4. Motivacions i objectius de la intervenció	13
5. Metodologia	14
6. Descripció dels treballs realitzats	15
7. Conclusions	16
8. Bibliografia	17

ANNEXES	21
----------------	-----------

Repertori estratigràfic

Documentació gràfica

- **Documentació fotogràfica**
- **Documentació planimètrica**

1. Fitxa tècnica

NOM DE LA INTERVENCIÓ	La Rambla, núm. 91-99
UBICACIÓ	Districte de Ciutat Vella, Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 430856 m. Y: 4581744 m. Z: 9,974 m. s. n. m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	16 a 24 de març de 2006
PROMOTOR	FECSA ENDESA
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Jordi Ramos i Ruiz

2. Situació del jaciment

El seguiment arqueològic que s'ha efectuat, i del qual presentem la memòria, s'ha portat a terme al nucli antic de Barcelona, concretament en el districte de Ciutat Vella al barri del Raval, un indret amb terrenys quaternaris.

El terme municipal de Barcelona se situa bàsicament sobre una superfície gairebé plana (el Pla de Barcelona). El Pla limita pel sud-est amb el mar i pel nord-oest amb una barrera muntanyosa, la Serralada Litoral, que el separa de la veïna depressió del Vallès, mentre que s'expandeix cap al nord-est i el sud-oest fins als límits naturals que marquen les artèries fluvials del Besòs i del Llobregat. Les coordenades entre les quals s'estén són 2°7' a 2°11' de longitud est de Greenwich i 41°22' a 41°27' de latitud nord.¹

La funció de capital de Barcelona ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica del Pla, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció nord - sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs - Congost - Ter); accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell, el primer, i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon².

En aquesta plana, quasi completament urbanitzada avui, es destaquen unes zones clarament distingibles³:

- a) El nucli antic, que restà clos fins a la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Proper a la mar, està dominat pel sud pel gran promontori de Montjuïc, que s'aixeca suaument sobre el Pla i cau bruscamment sobre la mar, facilitant així la defensa del litoral. En aquesta zona hi podem diferenciar tres àrees:
- un nucli central, damunt el Mont Tàber, que correspon a la primitiva ciutat romana.
  - al voltant d'aquest nucli central trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval i que s'inclogueren

---

¹ SANZ, 1988, pàg. 17, 19 i 21.

² AA. VV., 1982, pàg. 68.

dins el perímetre de les muralles aixecades els segles XIII-XIV: les vilanoves del Pi, de Santa Anna, de la Mercè, de Sant Cugat, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar o dels Arcs, entre d'altres.

- els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, que començaren a ser urbanitzats quan van quedar inclosos dins del tercer recinte fortificat, entre la segona meitat del segle XIV i la primera del XV⁴. És en aquesta àrea on s'ha realitzat el seguiment de què és objecte aquesta memòria.
- b) Una sèrie de petits nuclis de poblament més densos, antics pobles forans creats a l'entorn de la ciutat, sense possibilitat d'aproximar-se a la Barcelona emmurallada per evidents raons estratègiques. No fou fins a darreries del segle XIX i principis del XX, una vegada enderrocades les muralles, que anaren essent annexionats a la ciutat.
- c) Una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX (l'Eixample del Pla Cerdà), quan caigueren les muralles medievals que encotillaven el creixement urbanístic de la ciutat. L'Eixample va representar la unió entre la Barcelona vella i els municipis del Pla (que, com ja hem dit, acabarien formant part de la ciutat a partir de la fi del segle), i permeté alhora el creixement demogràfic i urbanístic modern, ultrapassat els darrers decennis per un creixement sovint caòtic i incontrolat que ha arribat, amb caràcter marcadament suburbial, als racons més extrems de la plana i ha amenaçat tota la muntanya.

---

³ AA. VV., 1982, pàg. 68.

⁴ HURTADO, MESTRE i MISERACHS, 1995, pàg. 120-121.

3. Notícies històriques i intervencions anteriors

Notícies històriques

La zona intervinguda va formar part del *suburbium* o àrea de terreny íntimament lligada a la *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, fundada el segle I a. C., en època d'August.

Malgrat que la ciutat de Barcelona, durant molts segles, va viure reclosa dins el perímetre de la muralla romana del segle IV, a partir de la darreria del segle X, i, sobretot, durant els segles XI i XII, es va produir un creixement demogràfic, fruit de diversos processos, que comportà una densificació del clos emmurallat i l'aparició de *vilanoves* al voltant de la ciutat romana⁵.

L'eclosió d'aquestes *vilanoves* va generar la necessitat de protegir-les dins d'un recinte fortificat, la construcció del qual es va iniciar durant la segona meitat del segle XIII. El perímetre de la nova muralla aproximadament pujava Rambla amunt, girava a la plaça de Catalunya en direcció a la plaça d'Urquinaona, continuava fins al passeig de Sant Joan pel carrer de Trafalgar i, des d'aquí, baixava fins al parc de la Ciutadella⁶.

La zona on s'ha portat a terme la present intervenció va quedar encerclada pel tercer clos emmurallat, construït a mitjan segle XIV, durant el regnat de Pere el Cerimoniós. L'ampliació estava limitada per l'actual carrer de Pelai, les rondes de Sant Antoni i de Sant Pau i la part baixa de l'avinguda del Paral·lel, on més tard s'incorporaren les Drassanes⁷. El cinturó de defensa es va completar al segle XVI, amb la construcció de la muralla de mar.⁸

La muralla del Raval protegia, d'una banda, nombrosos convents, alguns hospitals, les Drassanes i construccions menors situades, bàsicament, al llarg dels camins d'accés a les portes de la muralla de la Rambla (muralla que havia

---

⁵ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 11-13, fig. 4-5.

⁶ CUBELES i PUIG, 2005, pàg. 58.

⁷ HUERTAS i RODRÍGUEZ, 2000, pàg. 117.

⁸ HURTADO, MESTRE i MISERACHS, 1995, pàg. 120-121.

quedat com a una segona línia de defensa); de l'altra banda, tancava i resguardava un espai ben regat per aigua de sínies que, probablement, ja es dedicava amb anterioritat a l'horticultura i que podia evitar problemes en cas d'un possible setge.

L'emmurallament d'aquest espai de "seguretat militar" facilità i afavorí la urbanització i el poblament de l'àrea. En aquest sentit, cal remarcar que, a partir de mitjan segle XIV, el Raval fou l'àrea més important novament urbanitzada de la ciutat⁹. En primer lloc, es va anar ocupant els terrenys contigus a les vies tradicionals que anaven a Montjuïc, al Llobregat, a Santa Eulàlia de Provençana i a Molins del Reig. Aquestes vies corresponen als carrers de Tallers, Hospital, Carme i Sant Pau, que formaren els veritables eixos del Raval¹⁰. A partir d'aquestes eixos principals, anaren naixent vies secundàries, com és el cas d'un dels carrers afectats per l'actual intervenció, l'actual carrer d'en Xuclà, nom que prové del mot "joglar" i que està documentat el 1387 i el 1442 com a "Juglar"¹¹.

No obstant això, a finals del segle XV, la zona edificada del Raval no arribava a una quarta part de la seva extensió total protegida per la muralla, i el 1740 la superfície edificada encara no sobrepassava un terç de l'espai total. De fet, la major part del terreny estava ocupada per horts bastant fèrtils i aquesta característica no va desaparèixer fins al segle XIX¹².

Aquesta disponibilitat de sòl va facilitar, al llarg de la història del Raval, la instal·lació d'institucions que necessitaven gran quantitat d'espai (esglésies, institucions benèfiques, fàbriques i, sobretot, convents). En aquest sentit, la zona on s'ha portat a terme la present intervenció arqueològica era parcialment ocupada pel col·legi d'ensenyament superior de la Companyia de Jesús de Betlem, que va ser fundat el 1544 o 1545, segons els autors (el 1555 en va ser beneïda l'església). Incendiada aquesta el 1671, es va construir el temple actual (1680-1732), que és l'única cosa que es conserva del col·legi. Pel que fa

---

⁹ GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 62.

¹⁰ CLARAMUNT, 1984, pàg. 202.

¹¹ AJUNTAMENT DE BARCELONA, *Nomenclàtor dels carrers*, entrada "Xuclà, Carrer d'en"; AMADES, 1984, pàg. 567.

¹² CLARAMUNT, 1984, pàg. 202-203.

a l'edifici del col·legi, pròpiament, i al seu jardí o claustre, van ser venuts per l'Església a la darrerria del segle XIX (si bé no en coneixem la data exacta, d'una banda sabem que el 1881 hi havia ja a l'indret locals comercials, com veurem més avall, i, de l'altra, l'any 1906 Cayetano Barraquer afirmava que "*no hace muchos años han sido substituídos por grandes casas*").¹³

Si bé és cert que fins al segle XIX el barri del Raval no començà a ser tal i com el coneixem en l'actualitat, al XVIII es produïren ja determinades transformacions que foren decisives.

Una d'elles fou la instal·lació de fàbriques d'indianes, especialment durant la segona meitat de segle, acompanyada d'un augment de població considerable (malgrat que s'ha de tenir en compte que aquest important creixement tingué encara una incidència atenuada, ja que la densitat de partida era molt baixa)¹⁴. D'altra banda, l'any 1775 es va iniciar la reforma de la Rambla, per tal de donar-li un alineament rectilini entre les Drassanes i l'església de Betlem. El projecte va ser fonamental en la potenciació de la part baixa del Raval com a àrea residencial, a través de la creació de nous carrers en què s'incorporà ja el model de la casa de veïns, fet que va col·laborar a l'augment del pes demogràfic de l'àrea¹⁵.

Pel que fa al segle XIX, va tenir gran impacte al barri l'enderrocament de les muralles, el 1854¹⁶, així com també la crema de convents de 1835 i les lleis desamortitzadores de 1836. L'alliberació d'edificis i solars va significar disposar de noves àrees urbanitzables, ja fos per a la iniciativa privada o bé per a la pública. D'aquesta manera, s'obrí un període de transformacions urbanes, amb la creació de serveis, equipaments, espais públics i recintes fabrils¹⁷. Entre els espais públics de nova creació al barri del Raval, aleshores ja densament poblat (entre el 1693 i el 1859, la població es va multiplicar per disset i es van

---

¹³ AA. VV., 1969-1980, vol. 3 (pàg. 513, entrada "Betlem"); BARRAQUER, 1906, pàg. 421; CABANA, 1998, pàg. 140.

¹⁴ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, fig. 68 i 69.

¹⁵ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 66 i 71-73.

¹⁶ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 76.

¹⁷ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 80-81.

fer pisos realment diminuts i mal ventilats¹⁸) hi hagué l'obertura de la plaça de Sant Josep i la de noves vies als solars procedents del convent del Carme. Tenen aquest origen els carrers actualment anomenats del Doctor Dou, del Notariat, dels Àngels i del Pintor Fortuny¹⁹. No obstant això, la part final d'aquest últim, entre el carrer d'en Xuclà i la Rambla (és a dir, la zona on s'ha portat a terme, principalment, la present intervenció arqueològica), es va obrir a l'àrea ocupada pels "Grandes Almacenes El Siglo", després que aquests s'incendiessin el dia de Nadal de l'any 1932²⁰.

Intervencions anteriors

Tenint en compte la notable quantitat d'excavacions arqueològiques que s'han efectuat al Raval, ens limitarem únicament a exposar aquelles més properes a la zona intervinguda i de més entitat, pel que fa a les dades que han aportat sobre el desenvolupament urbanístic de la zona.

En primer lloc, ens referirem a la intervenció portada a terme al convent dels Àngels l'any 1992, amb motiu de la restauració de la capella del Peu de la Creu. En aquest sentit, va ser necessari rebaixar 30 cm. el sòl de la capella. Es documentaren, a banda de fosses contemporànies relacionades amb la restauració i consolidació del convent, una petita estructura del segle XVII i diversos elements del segle XVI, entre els quals fonaments de les bastides per tal d'elaborar les voltes de la capella i una inhumació a la capçalera de l'edifici.²¹

---

¹⁸ AA. VV., 1999, pàg. 223.

¹⁹ CIRICI, 1972, pàg. 155.

²⁰ Amades indica també que els magatzems "El Siglo", tal com se'ls coneixia habitualment, havien ocupat els terrenys on anteriorment hi havia hagut el convent jesuïta de Betlem (AMADES, 1984, pàg. 944 i 955), fet que es desprèn també de la superposició que hem efectuat d'un plànol actual amb el d'un de mitjans segle XVIII (CARRERAS, [1913-1918], lám. entre les pàg. 776 i 777). Segons informa Francesc Cabana, els magatzems van ocupar l'any 1881 els baixos del núm. 5 de l'antiga Rambla dels Estudis i els del núm. 10 i 12 del carrer d'en Xuclà, amb els quals comunicaven; ben aviat, però, ocuparen la totalitat dels edificis on estaven instal·lats inicialment i llogaren el núm. 7 de la Rambla dels Estudis, un altre local del carrer d'en Xuclà (que no especifica) i el que tenia façana que donava a la plaça del Bonsuccés (tampoc n'especifica el núm.) (CABANA, 1998, pàg. 140).

²¹ ARTIGUES, 1994.

El mateix 1992, es va realitzar una intervenció a l'antic Hospital de la Santa Creu que constà de dues fases diferenciades: l'excavació de les voltes de la sala de reserva de la Biblioteca de Catalunya, d'una banda, i l'efectuació de rases i sondejós a la Sala de Ciències i al pati del carrer de les Egipcíaques, de l'altra. La primera fase va permetre estudiar la tècnica constructiva de les voltes reblertes de ceràmica, així com també obtenir una mostra significativa de ceràmica barcelonina de la darrerria del segle XVII – inicis del segle XVIII (es tractava d'un conjunt tancat de ceràmica de rebuig). Pel que fa als resultats de la segona fase, es documentaren restes de diverses dependències de l'antic Hospital, força arrasades (no aparegueren, en canvi, estructures prèvies a la construcció de l'Hospital)²².

El 1995 s'intervingué al mercat de la Boqueria (concretament, al mercat de Sant Josep i a la plaça de la Gardunya). S'hi va constatar una ocupació de la zona en època medieval almenys des del segle XII (es documentà la presència d'alguns habitatges particulars)²³.

Amb motiu de a instal·lació d'un generador elèctric, l'any 1998 es va efectuar un seguiment arqueològic a la plaça de les Ramalleres. Es documentaren els fonaments de tres murs (potser, per la tipologia constructiva, del segle XVII) que podrien haver format part de l'antiga casa de la Misericòrdia o d'antigues edificacions on actualment hi ha la plaça Vicenç Martorell. Així mateix, es localitzaren restes de les galeries d'un refugi antiaeri de la guerra civil.²⁴

L'any següent, el 1999, es portà a terme una excavació arqueològica al mercat de Sant Josep o de la Boqueria (al solar contigu al de la intervenció de 1995 al mercat citada més amunt). L'actuació arqueològica va venir motivada per la construcció d'un nou edifici destinat a oficines de direcció del mercat, i va permetre documentar una intensa ocupació de la zona des del segle XIII fins al segle XX. D'entre les diverses fases documentades, destaquen la primera i la segona. En la primera (segles XIII i XIV), es documentaren, a més de diversos

---

²² MIRÓ, 1992 i 2000.

²³ BELTRÁN, MIRÓ i PUIG, 1996; FÀBREGAS i SUBIRANAS, 2003.

²⁴ SUBIRANAS, 2001.

àmbits, dos grans retalls de forma irregular excavats a l'estrat geològic, plens de material ceràmic del segle XIV; en la segona (segles XV i XVI), aparegué, entre d'altres elements, un mur que podria haver format part de l'antic convent de Sant Josep²⁵.

També en una àrea pròxima a la de la intervenció que ha motivat la present memòria, l'any 2001 es va portar a terme una excavació arqueològica a l'Escola Milà i Fontanals (carrer del Carme, núm. 78, a la cantonada amb el carrer d'Agustí Duran i Sanpere). Es van documentar dos grans retalls d'ús indeterminat del segle XV, part de la façana oest del convent de monges mínimes (del qual es tenen referències a partir dels segle XVII), grans retalls plens de ceràmica del segle XVII (probablement van ser fets per extreure argila), diverses habitacions del segle XVIII, i, a la part excavada del convent, un conjunt d'estances que durant el segle XIX estaven destinades a usos agrícoles i ramaders²⁶.

El mateix any 2001, es va portar a terme el seguiment de les obres de construcció d'un ascensor d'accés als Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya (davant el núm. 62 del carrer de Pelai). Es documentà part del tercer recinte emmurallat de Barcelona: tram de muralla, talús de pedra i parament d'una torre de planta circular, possiblement pertanyent al portal de Canaletes o d'Isabel II.²⁷

Dos anys més tard, arran de la instal·lació de línies elèctriques de baixa tensió, es va efectuar un control arqueològic als carrers Elisabets i Doctor Dou. S'hi documentaren tres murs que pertanyien a una mateixa estructura (probablement una casa de mitjanes dimensions) i que eren anteriors a l'any 1626, ja que van ser afectats per la construcció del convent de Bonsuccés.²⁸

Finalment, l'any 2005 es va portar a terme una intervenció a la finca de la cantonada nord del carrer del Pintor Fortuny amb el carrer dels Àngels. A banda d'estructures del segle XIX, es va documentar la fonamentació d'un mur

---

²⁵ FÀBREGAS i SUBIRANAS, 2001 i 2003.

²⁶ CASAS, 2003.

²⁷ ARTIGUES, 2002.

²⁸ MAESE, 2003.

del segle XV que fou interpretat com a mur de tancament del convent del Carme.²⁹

---

²⁹ TRIAY, 2005.

4. Motivacions i objectius de la intervenció

El seguiment arqueològic de la present memòria es va originar arran d'una obra promoguda per l'empresa FECSA ENDESA per tal de realitzar una estesa de cable subterrani (núm. d'obra: E0435568). Com que l'àrea afectada forma part d'una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric de la ciutat de Barcelona, es va plantejar la necessitat de realitzar una intervenció arqueològica preventiva.

El control arqueològic de l'obra s'encarregà a l'empresa de gestió arqueològica ATICS, S. L., i l'arqueòleg Jordi Ramos en va assumir la direcció tècnica. Els treballs de control es dugueren a terme entre els dies 6 al 24 de març de 2006, sota la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Pel que fa als treballs d'estesa de cable, van ser executats per l'empresa ESPELSA.

Amb el seguiment arqueològic, es pretenia, d'una banda, localitzar i documentar possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, i, de l'altra banda, i relacionat amb la primera, obtenir la màxima informació possible de l'àrea afectada per tal de complementar els estudis realitzats fins a l'actualitat. En aquest sentit s'ha de tenir en compte que:

- a) Es troba dins d'una de les zones pertanyent als límits del *suburbium* de la ciutat romana.
  - b) Es troba en el sector del portal de la Boqueria, en la muralla que delimitava un dels primers recintes murats en època medieval.
  - c) Es troba en el lloc de pas d'una important via de comunicació, ja des d'època romana.
- a) Es troba dins d'una de les zones pertanyents als límits del *suburbium* de la ciutat romana de *Barcino*.

5. Metodologia

Tal i com el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre ideat per Edward C. Harris³⁰ i Andrea Carandini³¹.

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'"unitat estratigràfica" (u. e.), de manera que se'ls individualitza uns dels altres. Cada u. e. es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, posició física respecte a la resta d'u. e. del jaciment amb les quals es relaciona).

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

Cal esmentar també el tractament que es dóna al material arqueològic, si n'apareix durant els treballs d'excavació (no és aquest el cas del seguiment de la present memòria). En primer lloc, es renta amb aigua (sempre que sigui possible per les característiques del material) i se sigla cada peça, per tal de deixar constància del seu lloc de procedència (la sigla consisteix en el codi del jaciment –amb l'any– i la unitat estratigràfica a què pertany el material). I, en segon lloc, les peces preferents, és a dir, aquelles que tenen forma o una decoració prou important, es dibuixen i reben un número, per tal que quedin individualitzades.

---

³⁰ HARRIS, 1991.

³¹ CARANDINI, 1997.

6. Descripció dels treballs realitzats

El seguiment arqueològic s'efectuà entre els dies 6 al 24 de març de 2006. El procediment de treball va consistir, en primer lloc, en l'extracció del paviment actualment en ús i dels nivells de preparació mitjançant martell compressor, per procedir tot seguit al buidatge de la rasa de manera manual, utilitzant pic i pala.

La rasa que es va portar a terme, d'uns 60 cm. d'amplada, va ser anomenada Rasa 1000. Cal destacar que durant la seva execució es van englobar dues cales de comprovació (una davant de la finca núm. 99 i l'altra davant la núm. 91) que s'havien efectuat prèviament. Com que passaren finalment a formar part de la rasa 1000, no se'ls ha donat tractament diferenciat.

Es va documentar la següent estratigrafia:

- El nivell de paviment actualment en ús a La Rambla (u. e. 1001), format per paviment hidràulic de 20 per 20 cm amb un gruix de 5 cm.
- L'u. e. 1002, consistent en un nivell de preparació del paviment actualment en ús a La Rambla. Aquest nivell estava format per una capa d'uns 6 cm. de gruix de morter de ciment.
- Un segon nivell de preparació del paviment actualment en ús a La Rambla (la u. e. 1003), en aquest cas de formigó. Presentava una potència d'uns 10 cm.
- I, finalment, un estrat format per sauló de color marró ataronjat amb restes de material constructiu contemporani i pedres de petites dimensions (u. e. 1004). Corresponia al rebliment de rases recents realitzades per a la instal·lació de serveis, molts d'ells encara en ús en l'actualitat (clavegueres, serveis d'electricitat, aigua i gas). L'estrat s'estenia més enllà de la cota màxima de profunditat de la rasa, d'uns 65 cm. per sota del nivell de sòl actual.

7. Conclusions

El control arqueològic efectuat al carrer La Rambla, 91-99, va servir per constatar la inexistència d'estructures arqueològiques a la zona afectada (aquesta afirmació, és clar, és vàlida únicament fins a la profunditat màxima de 65 cm. respecte el nivell de sòl actual que es va assolir durant la intervenció).

En concret, únicament es documentà el paviment actualment en ús al carrer i la seva preparació (unitats estratigràfiques 1001, 1002 i 1003), així com un nivell de rebliment de rases de serveis contemporanis format per sauló aportat (u. e. 1004).

Així doncs, es pot concloure que la intervenció arqueològica ha tingut resultats negatius, ja que no només no han aparegut estructures dignes d'interès des d'un punt de vista arqueològic, sinó que tampoc no s'ha recuperat material arqueològic.

De fet, les pròpies característiques de la intervenció (l'escassa profunditat a què s'ha instal·lat la canalització elèctrica –que ha impedit arribar al nivell geològic–, els reduïts 60 cm. d'amplada de la rasa i l'abundant presència de serveis) han dificultat l'obtenció de resultats més útils per a respondre els interrogants plantejats al voltant del poblament i de l'urbanisme de la zona al llarg de la història. En qualsevol cas, però, cal no descartar la possibilitat que hi hagi restes arqueològiques a la zona intervinguda en un nivell inferior als 9,324 m. s. n. m. a què s'ha aprofundit.

8. Bibliografia

- AA. VV. (1969-1980): *Gran enciclopèdia catalana*. 15 vol. Edicions 62 – Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona.
- AA. VV. (1982): *Gran geografia comarcal de Catalunya. Volum 8: El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- AA. VV. (1999): *Els Barris de Barcelona. Volum I. Ciutat Vella. L'Eixample*. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- ARTIGUES i CONESA, Pere Lluís (1994): *Memòria de la intervenció portada a terme a la Capella del Peu de la Creu, Convent dels Àngels. Juliol de 1992*. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- ARTIGUES i CONESA, Pere Lluís (2002): *Memòria del seguiment arqueològic de la construcció d'un ascensor dels Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya davant el C/ Pelai número 62. Barcelona (Barcelonès). Octubre – novembre – desembre 2001*. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- AMADES, Joan (1984): *Històries i llegendes de Barcelona. Passejada pels carrers de la ciutat vella. Volum I*. Edicions 62. Barcelona.
- BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano (1905): *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX. Tomo II*. Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart. Barcelona.
- BELTRÁN, J.; MIRÓ, C.; i PUIG, F. (1996): *Memòria de la intervenció arqueològica al Mercat de la Boqueria. Barcelona. Ciutat Vella. Maig - Juny de 1995*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- CABANA, Francesc (1998): *Episodis de la burgesia catalana*. Edicions Proa, S. A. Barcelona.

- CARANDINI, Andrea (1997): *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Crítica. Barcelona.
- CARRERAS i CANDI, Francesc (dir.) [1913-1918]: *Geografia General de Catalunya. La ciutat de Barcelona*. Establiment editorial de Albert Marín. Barcelona.
- CASAS BLASI, Joan (2003): “Intervenció arqueològica a l’Escola Milà i Fontanals (carrer del Carme 78, de Barcelona)”. A: *II Congrés d’arqueologia medieval i moderna a Catalunya. Actes*. ACRAM. Sant Cugat del Vallès. Pàg. 395-406.
- CIRICI, Alexandre (1975): *Barcelona paso a paso*. Teide. Barcelona.
- CLARAMUNT, Salvador (1984): “La formació del Raval de la Rambla”. A: *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I Congrés d’història del Pla de Barcelona, celebrat a l’Institut Municipal d’Història els dies 12 i 13 de novembre de 1982*. La Magrana. Barcelona. Pàg. 183-203.
- CUBELES i BONET, Albert; i PUIG i VERDAGUER, Ferran (2004): “Les fortificacions de Barcelona”. A: AA. VV. *Abajo las murallas!!! 150 anys de l’enderroc de les muralles de Barcelona*. Institut de Cultura - Museu d’Història de la Ciutat - Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- FABRE, Jaume; i HUERTAS CLAVERIA, Josep Maria (1977): *Tots els barris de Barcelona. Volum V: L’Eixample i la Barcelona Vella*. Edicions 62. Barcelona.
- FÀBREGAS ESPADALER, Marta; SUBIRANAS FÀBREGAS, Carme (2001): *Memòria de l’excavació arqueològica d’urgència al solar de les noves oficines de direcció del mercat de Sant Josep, la Boqueria. Barcelona. Febrer – març 1999*. Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- FÀBREGAS ESPADALER, Marta; i SUBIRANAS FÀBREGAS, Carme (2003): “Intervenció arqueològica al Mercat de Sant Josep, la Boqueria (Barcelona)”. A: *II Congrés d’arqueologia medieval i moderna a*

Catalunya. Actes. Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval. Sant Cugat del Vallès. Pàg. 325-330.

- *GARCIA ESPUCHE, Albert; i GUÀRDIA BASSOLS, Manuel (1986): Espai i societat a la Barcelona preindustrial. Edicions de la Magrana. Barcelona.*
- *GUÀRDIA, Manuel; i GARCIA ESPUCHE, Albert (1992): "Consolidació d'una estructura urbana; 1300-1516". A: Història de Barcelona. Volum 3: La ciutat consolidada (segles XIV i XV). Dirigit per Sobrequés i Callicó, Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 35-72.*
- *HARRIS, Edward C. (1991): Principios de estratigrafía arqueológica. Crítica. Barcelona.*
- *HUERTAS, Josefa; RODRÍGUEZ, Marta (2000): "Muralla medieval de Barcelona: Darreres intervencions arqueològiques". A: 1r Congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya. Actes. Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval. Igualada. Pàg. 16-23.*
- *HURTADO, Víctor; MESTRE, Jesús; i MISERACHS, Toni (1995): Atlas d'història de Catalunya. Edicions 62. Barcelona.*
- *MAESE i FIDALGO, Xavier (2003): Memòria d'intervenció del control arqueològic al carrer Elisabets, 2-4 i al carrer Doctor Dou, 19 (Barri del Raval, Barcelona). Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.*
- *MIRÓ, Núria (1992 o post.): Memòria de la intervenció arqueològica a l'antic Hospital de la Santa Creu. Biblioteca de Catalunya (Ciutat Vella, Barcelona). Febrer - març de 1992. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.*
- *MIRÓ, Núria (2000): "Excavació de les voltes de la sala de reserva de la Biblioteca de Catalunya, antic Hospital de la Santa Creu, Barcelona (el Barcelonès)". A: 1r Congrés d'arqueologia medieval i moderna a*

Catalunya. Actes. Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval. Igualada. Pàg. 168-176.

- SANZ PARERA, Miquel (1988): *El Pla de Barcelona. Constitució i característiques físiques*. Amelia Romero, editora. Sant Cugat del Vallès.
- SUBIRANAS i FÀBREGAS, Carme (2001): *Memòria de la intervenció arqueològica a la plaça de les Ramalleres. Barri del Raval – Ciutat Vella. Barcelona. (Barcelonès). Desembre de 1998*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- TRIAY OLIVES, Vanesa (2005): *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Pintor Fortuny 34 / Àngels 10. Ciutat Vella. Barcelona. Codi MHCB: 027/05. Data d'intervenció: del 16 de febrer al 15 de març 2005*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.

ANNEXES

Repertori estratigràfic

Documentació gràfica

- **Documentació fotogràfica**
- **Documentació planimètrica**

Repertori estratigràfic

Nom de la intervenció: Intervenció arqueològica preventiva efectuada a la Rambla 91-99, Barcelona.		U. E. : 1001	
Sector: Rasa 1000		Codi MHCB: 030/06	Cronologia: Contemporània.
DEFINICIÓ :	Paviment actualment en ús a La Rambla.		
DESCRIPCIÓ :	Format per paviment hidràulic de 20 per 20 cm amb un gruix de 5 cm (cota 9.97-9.92 metres snm)		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a	1002	És cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Nom de la intervenció: Intervenció arqueològica preventiva efectuada a la Rambla 91-99, Barcelona.		U. E. : 1002		
Sector: Rasa 1000		Codi MHCB: 030/06	Cronologia: Contemporània.	
DEFINICIÓ :	Preparació del paviment actualment en ús a La Rambla.			
DESCRIPCIÓ :	Capa de morter de ciment d'uns 6 cm. de potència (cota 9.92-9.86 metres snm)			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	
	Cobreix a	1003	És cobert per	1001
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Nom de la intervenció: Intervenció arqueològica preventiva efectuada a la Rambla 91-99, Barcelona.			U. E. : 1003	
Sector: Rasa 1000		Codi MHCB: 030/06		Cronologia: Contemporània.
DEFINICIÓ :	Preparació del paviment actualment en ús a La Rambla.			
DESCRIPCIÓ :	Formigó, amb una potència d'uns 10 cm (cota 9.86- 9.76 metres snm)			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	1004	Es cobert per	1002
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Nom de la intervenció: Intervenció arqueològica preventiva efectuada a la Rambla 91-99, Barcelona.			U. E. : 1004	
Sector: Rasa 1000		Codi MHCB: 030/06		Cronologia: Contemporània.
DEFINICIÓ :	Nivell de rebliment de rases de servei recents.			
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color marró ataronjat amb restes de material constructiu contemporani (teules, maons, etc.) i pedres de petites dimensions. Cobria serveis contemporanis (cota 9.76-9.32 metres snm).			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	1003
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Documentació fotogràfica

Foto 1: Vista general del la rasa a La Rambla davant del Palau de la Virreina (núm. 99).

Foto 2: Rasa de La Rambla núm. 99-97.

Foto 3: Rebaix efectuat a La Rambla núm. 97-95.

Foto 4: Detall de la rasa durant els treballs constructius al núm. 97-95 de La Rambla.

Foto 5: Imatge de la rasa al núm. 93 de La Rambla.

Foto 6: Detall de la rasa a la Rambla núm. 93-91.

